

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Арилжааны хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсад худалдаа, бизнес, арилжаатай холбоотой харилцааг Иргэний хууль болон Компанийн тухай, Нөхөрлөлийн тухай, Өрсөлдөөний тухай, Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай, Даатгалын тухай, Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай, Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай, Санхүүгийн түрээс /лизинг/-ийн тухай зэрэг тусгайлсан хуулиудаар зохицуулж байгаа боловч аж ахуй эрхлэгч (арилжаа эрхлэгчийг өөртөө багтаасан ойлголт) хоорондын харилцаа, түүн дотор ашгийн төлөө зорилго бүхий арилжаа эрхлэгч нарын арилжааны үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг цогц байдлаар, бусад субъект хоорондын харилцаанаас онцлон зохицуулсан хууль тогтоомж батлагдаагүй байна.

Өөрөөр хэлбэл, Иргэний хуулиар аж ахуй эрхлэгч хоорондын (B2B) аж ахуй эрхлэгч болон хэрэглэгч хоорондын (B2C), эсхүл хэрэглэгч буюу иргэд хоорондын (C2C) харилцааг өөр хооронд нь ялгаж зохицуулсан зарим хэм хэмжээг жишээ нь аж ахуй эрхлэгч, аж ахуйн үйл ажиллагаа, худалдааны бусад үйл ажиллагаа, аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлдэггүй иргэн, ажил хэргийн хүрээнд тогтсон заншил гэх зэрэг нэр томъёог хэрэглэх замаар хуульчилсан боловч эдгээр нэр томъёог хэрхэн тайлбарлах, өөр хоорондоо ялгаатай эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээг хэрхэн ялгаж хэрэглэх талаар хангалттай тодорхой зохицуулаагүй орхигдуулжээ. Энэ нь Иргэний хуулийг анх боловсруулан батлах үед бусад орны Иргэний хууль төдийгүй Арилжааны хуулийг ч тодорхой хэмжээнд ашигласантай холбоотой юм. Иймд гадны зарим судлаачид арилжааны эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээг ямар тохиолдолд хэрэглэх талаар цаашид тодруулах шаардлагатайг бидэнд анхааруулсан нь бий.

Монгол улсын Иргэний хуулийг боловсруулах үед тухайлбал ХБНГУ-ын Иргэний хууль, Арилжааны хууль (Handelsgesetzbuch), Гүрж улсын Иргэний хууль (1997 он)-ийн зохицуулалтыг түлхүү харгалзан үзсэн байх бөгөөд Гүрж улсын хувьд тухайн Иргэний хуулиа батлахаас өмнө 1994 онд Аж ахуй эрхлэгчийн тухай хуулийг баталсан байжээ(хожим 2021 онд шинэчилсэн). Тиймээс одоогийн Иргэний хуульд Гүрж улсын Иргэний хууль (Аж ахуй эрхлэгчийн тухай хуультай орны Иргэний хууль) болон ХБНГУ-ын Арилжааны хуулийн зохицуулалтыг ашигласантай холбоотойгоор аж ахуй эрхлэгч, аж ахуйн үйл ажиллагаа, ажил хэргийн хүрээнд тогтсон заншил гэх зэрэг нэр томъёо хуульчлагдсан байна.

Дээрх нөхцөл байдлаас үзвэл одоогийн Иргэний хуулийн зохицуулалтыг хэрэглэхэд Иргэний эрх зүй болон Арилжааны эрх зүйн ялгаа заагийг гаргах зайлшгүй хэрэгцээ, шаардлага үүссэн болохыг харуулж байна. Учир нь одоогийн Иргэний хуульд бусад орны Арилжааны хуулийн зохицуулалтыг зарим тохиолдолд ашигласан боловч ямар шалгуурын дагуу хэрэглэх эсэх, Иргэний эрх зүйн бусад зохицуулалтаас ямар ялгаатай болохыг хангалттай тодорхойлоогүй байгаа юм. Нөгөөтэйгүүр арилжааны эрх зүйн онцлог, нарийвчилсан бусад зохицуулалтуудыг судлан тодорхойлох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн гэж болно.

Иймд Арилжааны хууль бүхий Герман, тус улсын хуулийг өөрийн оронд нутагшуулсан Япон, Солонгос (Япон улсаас рецепц хийсэн), Гүрж зэрэг эх газрын эрх зүйн системтэй зарим улс орнуудын жишгээр бизнес эрхлэгч буюу арилжаа эрхлэгчдийн зарим харилцааг Иргэний хуулийн зохицуулалтаас илүү нарийвчилсан зохицуулалттай, бизнес эрхлэгч буюу арилжаа эрхлэгч нарын арилжааны үйл ажиллагааны онцлогийг харгалзан үзсэн арилжааны хуулиар зохицуулна.

Дэлхийн банкны “Бизнес эрхлэхүй” судалгаанд гэрээний хэрэгжилтийг хангах шалгуур үзүүлэлтийн хувьд арилжааны маргааныг тусгайлан шийдвэрлэх институт байгаа эсэхийг голчлон анхаарч үнэлдэг. Манай улсад өгсөн үнэлгээгээс арилжааны шинжтэй маргааныг иргэний хэрэг маргаанаас ялгаатай, онцлог журмаар шийдвэрлэх дэд бүтэц дутагдаж байгааг харж болохоор байна. Иймд Арилжааны хууль батлагдсанаар цаашлаад энэ чиглэлээр мэргэшсэн шүүгч, өмгөөлөгч бэлтгэгдэх, түүнчлэн арилжааны дагнасан шүүх байгуулах, эсхүл иргэний шүүхдээ арилжааны хэргийн танхим байгуулах нөхцөл боломж бий болохыг үгүйсгэхгүй.

Арилжааны хуулийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгаагаар бие даасан арилжааны хууль батлахыг зөвлөсөн бөгөөд хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсгийг 2019 онд ХЗДХЯ, СЗХ, Монголбанкны төлөөлөл, хувийн эрх зүйн судлаач, шүүгч, өмгөөлөгч зэрэг гишүүдийн бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан. Мөн хуулийн төслийг боловсруулахтай холбоотойгоор ажлын хэсгийн гишүүдийг сургалтад хамруулсан бөгөөд ХЗДХЯ-ны захиалгаар дараах судалгаануудыг хийлгэсэн:

- 1/Арилжааны хуулийн хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгаа;
- 2/Иргэний хуулийн III хэсэг /Гэрээний эрх зүй/-т заасан арилжааны гэрээний төрлүүдийн судалгаа;
- 3/Гадаад орнуудын арилжааны хуулиудын харьцуулсан судалгаа;
- 4/Ханнс Зайделийн сангийн дэмжлэгтэйгээр Арилжааны заншил, тогтсон практикийн судалгаа, Арилжааны хууль тогтоомжийн зохицуулалтын талаарх бизнес эрхлэгчдийн байр суурь судалгаа.

Арилжааны хуулийн төсөл нь анхдагч хуулийн төсөл бөгөөд 22 бүлэгтэй, 137 зүйлтэй байна. Уг төсөлд арилжааны эрх зүйн зарчим, арилжааны хууль тогтоомжийг хэрэглэх журам, арилжааны эрх зүйн харилцаан оролцогч буюу арилжааны үйл ажиллагаа эрхэлдэг арилжаа эрхлэгч, насанд хүрээгүй буюу 14-18 хүртэлх насны хувь хүн арилжааны үйл ажиллагаа эрхлэх, арилжааны бүртгэлд сайн дурын үндсэн дээр бүртгүүлснээр арилжаа эрхлэгч болох этгээдүүд, жижиг арилжаа эрхлэгч зэрэг ойлголтын талаар, арилжааны бүртгэлийн ойлголт, тогтолцоо, хувиараа арилжаа эрхлэгчийн бүртгэл буюу төрөлжсөн бүртгэлийн талаар, арилжааны бүртгэлийн үр дагавар (позитив болон негатив), арилжааны нэр, шударга бусаар бусдын арилжааны нэрийг ашиглахыг хориглосон зохицуулалт, эрх нь зөрчигдсөн этгээдүүдийн эрх, арилжааны нэрийг бусдад ашиглуулах, шилжүүлэх, өв залгамжлуулах тохиолдол, арилжааны үйл ажиллагаанд төлөөлөх бүрэн эрх, түүний хязгаарлалт, арилжааны төлөөлөгч, арилжааны зуучлагч, арилжааны хэлцлийн нийтлэг зохицуулалт болон бусад гэрээний тусгайлсан зохицуулалтыг тусгасан.

Арилжааны хуулийн төслөөр зохицуулах гэж байгаа харилцаа нь өмнө нь огт зохицуулалтгүй байсан бус Иргэний хуулиар зохицуулагддаг байсан тул Иргэний хуульд тодорхой хэмжээгээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хуулийн төслийн агуулга, зарчимтай уялдуулах шаардлага үүсэхээр байна. Иймд зарчмын хувьд Арилжааны хуульд тусгах нь зохистой зохицуулалтуудыг Иргэний хуулиас хасаж, нэг мөр ангилж төрөлжүүлэх зарчмыг барих нь зүйтэй гэж үзсэн тул зарим бүлэг, зүйл, хэсэг, заалтуудыг Иргэний хуулиас хасаж, Арилжааны хуулийн төсөлд оруулна. Ингэхдээ нэр томъёотой холбоотойгоор зарим хэсгүүдэд өөрчлөлт оруулсан бөгөөд Иргэний хуулийн III хэсэг буюу Гэрээний эрх зүйгээс хэд хэдэн гэрээний хувьд хамгийн багадаа нэг тал нь заавал арилжаа эрхлэгч байх буюу арилжааны хэлцэл болох гэрээнүүдийг мөн ялгаж, зарим хэсэгт зохих нэмэлт, өөрчлөлтийг хийж Арилжааны хуулийн төсөлд тусгасан. Иргэний хуулийн дараах зүйл, хэсэг, заалтыг дээрх шалтгаанаар хүчингүй болгоно:

- 42 дугаар зүйлийн 42.3;
- 196 дугаар зүйлийн 196.1.7, 196.2, 196.3;
- 200 дугаар зүйлийн 200.4;
- 255 дугаар зүйлийн 255.1.2;
- Барьцаалан зээлдүүлэх журмаар болон иргэнээс байнга, ашиг олох зорилгоор зээл олгох 286 дугаар зүйл;
- Санхүүгийн түрээс 312-317 дугаар зүйл;
- Франчайзийн гэрээ, Мерчандайзын гэрээ 333-338¹ дугаар зүйл;
- Аялал жуулчлалын гэрээ 370-379 дүгээр зүйл;
- Тээвэрлэлтийн гэрээ 380-398 дугаар зүйл;
- Илгээмжийн гэрээ 407-409 дүгээр зүйл;
- Худалдааны зуучлагч, төлөөлөгч, комисс 413-419 дүгээр зүйл;
- Хадгалалтын гэрээний зарим хэсэг, заалт 422.2, 427 дугаар зүйл;
- Барааны агуулахад эд хөрөнгө хадгалуулах гэрээ 428-430 дугаар зүйл;
- Даатгалын гэрээ;
- Зээл тооцооны үүрэг 445-457 дугаар зүйл;
- Тооцоо нийлэх 466 дугаар зүйл.

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.5-д заасны дагуу багцлан боловсруулсан бөгөөд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2025 оны оны 04 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 1/2029 дугаар албан бичгээр төрийн захиргааны төв байгууллага болон холбогдох бусад байгууллагуудаас саналыг авч тусгасан. Түүнчлэн Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу хуулийн төслийг олон нийтэд танилцуулж дараах хэлэлцүүлсэн болно. Үүнд:

-Монголын үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимтай хамтран 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдөр “Арилжааны хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зарим асуудал” сэдэвт хэлэлцүүлгийг эрдэмтэн, судлаачид, төрийн болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн төлөөллийг оролцуулан зохион байгуулж, бизнесийн эрх зүйн орчинд тулгамдаж байгаа асуудал, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга зам болон ХЗДХЯ-наас боловсруулж байгаа Арилжааны хуулийн төслийн үзэл баримтлалыг оролцогчдод танилцуулан хэлэлцүүлсэн;

-Монголын Хуульчдын холбоотой хамтран 2024 оны 02 дугаар сарын 22-ны өдөр Арилжааны хуулийн төслийн талаар хуульчдын хүрээнд хэлэлцүүлсэн;

-Арилжааны хууль, эрх зүй хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд АНУ-ын Худалдааны департаментын Ерөнхий зөвлөхийн албатай хамтран арилжааны гэрээний эрх зүйн сургалтыг шүүгч, өмгөөлөгч, хуульч, судлаач нарт зориулан 2024 оны 09 дүгээр сарын 23-24-ний өдрүүдэд зохион байгуулсан.

-2024 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр Иргэний хууль тогтоомж: “Тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам” сэдэв уулзалтад Арилжааны хуулийн төслийг тус тус танилцуулж, хэлэлцүүлсэн

-2025 оны 5 дугаар сард Арилжааны хуулийн төслийн танилцуулга, хэлэлцүүлгийг эрдэмтэн, судлаачид, төрийн болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн төлөөллийг оролцуулан тус тус зохион байгуулсан болно.

Мөн 2025 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдөр Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны www.mojha.gov.mn албан ёсны цахим хуудаст хуулийн төсөл, товч дэлгэрэнгүй танилцуулга, тэдгээрийн англи хэл дээрх хувилбар болон холбогдох бусад судалгааг байршуулан иргэд, олон нийт судалж, танилцан, санал өгөх боломжоор хангаж ажиллаа.

--oOo--